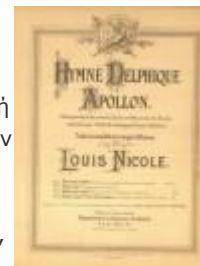

Μουσική και Μουσικοί στους Ολυμπιακούς Αγώνες της Αθήνα το 1896

Μουσική και μουσικοί στους Ολυμπιακούς Αγώνες της Αθήνα το 1896

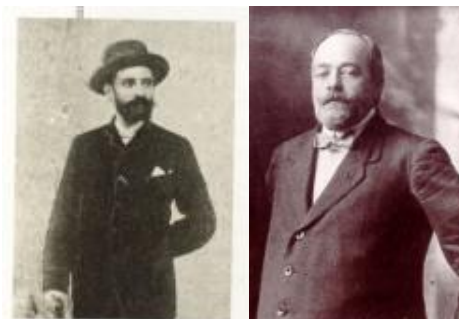

Όταν το 1894 ο βαρώνος Pierre de Coubertin (1863-1937) συγκάλεσε στη Σορβόνη το διεθνές αθλητικό συνέδριο είχε σκοπό να προάγει μεταξύ των συνέδρων την ιδέα για την αναβίωση των Ολυμπιακών Αγώνων, δεν θα ήταν τυχαίο το γεγονός ότι στο τέλος της ημέρας έναρξης του συνεδρίου, 16 Ιουνίου, σε ένα κοινό 2.000 επισήμων καλεσμένων επέλεξε να εκτελεσθεί ο [Δελφικός Ύμνος στον Απόλλωνα](#),¹ που μόλις πριν ένα χρόνο είχε ανακαλυφθεί στους Δελφούς στις ανασκαφές της Γαλλικής Αρχαιολογικής Σχολής. Οι οργανωτές της εκδήλωσης γνωρίζοντας την σημαντική αυτή ανακάλυψη την εκμεταλλεύτηκαν έξοχα. Ήταν μια επιλογή που συνέδεε τον αθλητισμό, το θέμα του συνεδρίου, με την Αρχαία Ελλάδα και άμεσα με την ιδέα των Ολυμπιακών Αγώνων, τη φιλία και την ευγενική άμιλλα μεταξύ των λαών. Στο πέρας του συνεδρίου κατόπιν πρότασης του Δημήτριου Βικέλα (1835-1908), προέδρου της Διεθνούς Ολυμπιακής Επιτροπής, αποφασίστηκε να γίνουν οι πρώτοι Ολυμπιακοί Αγώνες στην Αθήνα μετά από δύο χρόνια.

Η Ελληνική κυβέρνηση, η Ολυμπιακή Επιτροπή και οι Εθνικοί Ευεργέτες έκαναν το βέλτιστο δυνατό ώστε να ανταποκριθεί η Ελλάδα στις απαιτήσεις που η τέλεση των Αγώνων του 1896 επέβαλαν. Παρόλη την θλιβερή οικονομική κατάσταση στην οποία βρισκόταν το Ελληνικό κράτος την εποχή εκείνη, όλοι προσπάθησαν να ανταπεξέλθουν στις οργανωτικές τους υποχρεώσεις έναντι των διεθνών καλεσμένων. Το γεγονός ήταν εξίσου σημαντικό για τον μουσικό Ελληνικό κόσμο, γι αυτό και υπήρξε μεγάλη κινητικότητα και δραστηριότητα.

Η οργανωτική επιτροπή το 1895 ανέθεσε στον ποιητή Κωστή [Παλαμά](#) (1859-1943) και τον συνθέτη Σπύρο [Σαμάρα](#) (1861-1917) τη σύνθεση του Ολυμπιακού Ύμνου 🎵 κατόπιν υπόδειξης του Δ. Βικέλα, φίλου του Σ. Σαμάρα από το Παρίσι όπου ο Σαμάρας σπούδαζε και του Τ. Φιλήμωνος, γενικού γραμματέα της Ελληνικής επιτροπής.² Ανατέθηκε επίσης στο Διονύσιο [Λαυράγκα](#) (1860-1941) να συνθέσει ένα έργο, σε στίχους του Ιωάννη Πολέμη (1862-1924). Το έργο των Σαμάρα – Παλαμά προοριζόταν για την τελετή έναρξης ενώ το *Πένταθλο* των Λαυράγκα – Πολέμη για την επίσημη συναυλία στο τέλος της πρώτης ημέρας των Αγώνων.

Πολύ γλαφυρά περιγράφει στα *Απομνημονεύματά* του ο Διονύσιος Λαυράγκας, βασικός συντελεστής των μουσικών εκδηλώσεων της Ολυμπιάδας, τις καλλιτεχνικές δραστηριότητες που οδήγησαν στην τελετή έναρξης της πρώτης ημέρας, 25^{ης} Μαρτίου 1896.

Ως τόσον πλησιάζοντας ο καιρός που επρόκειτο να τελεσθούν οι πρώτοι Ολυμπιακοί Αγώνες – τον Μάρτιον του 1896 – η Ολυμπιακή επιτροπή είχε αναθέσει την διεξαγωγή του μουσικού μέρους των εορτών στην Φιλαρμονικήν Εταιρίαν. Ο Όμιλος Φιλομούσων μη διαθέτων χορωδίαν και μπάντα δεν ελήφθη υπ' όψιν. Προσεκλήθη ο Παλαμάς για το ποίημα και ο Σαμάρας δια την μουσικήν του Ολυμπιακού Ύμνου και ανετέθη εις τον Πολέμη και εμέ η σύνθεσις μεγάλου συμφωνικού ποιήματος για σόλα, ορχήστραν, μπάντα και χορωδίαν. Το «Πένταθλον», όπως επιτοφόρησε το ποίημα ο Πολέμης, απηρτήζετο από δύο μέρη. Στο πρώτον περιγράφοντο η είσοδος των αθλητών εις το Στάδιον, η θυσία του ταύρου, τα διάφορα αγωνίσματα κλπ., στο δεύτερο ο θρίαμβος του Ολυμπιονίκου, με τελικόν ύμνον προς την Ελλάδα.

Δεν μας εχώριζαν παρά ολίγοι μήνες από την ημέραν ενάρξεως των αγώνων και έπρεπε αυτό το διάστημα να συνθέσω την μουσικήν, να την ενοργανώσω, να αντιγραφούν τα μέρη, να την εκμάθουν οι σολίστες, η χορωδία και επιπροσθέτως να γίνεται η μελέτη από τας χορωδίας του Ολυμπιακού ύμνου, του οποίου παρτιτούρες και πάρτες μας είχαν ήδη αποστείλει ο Σαμάρας από το Μιλάνο. Πραγματικός άθλος Ηρακλέους. Εν τούτοις με καλήν θέληση και εντείνων τας δυνάμεις μου, κατώρθωσα να φέρω εις πέρας εν καιρώ όλην αυτήν την εργασίαν. Ήμουν κυριολεκτικώς αφανισμένος από την πολλήν δουλειά, αλλά την ημέραν της ενάρξεως 25 Μαρτίου 1896 το πένταθλον [sic] και ο Ολυμπιακός Ύμνος ήσαν εν τάξει. Ο Σαμάρας που είχαν έλθει εν τω μεταξύ, δεν έκαμην άλλο, παρά, αφού πέταξε μερικά γαλλικά κομπλιμέντα δεξιά αριστερά στους εκτελεστάς, να διευθύνη την πρόβα τζενεράλε και ν' αφήση τα ρέστα πάνω μου.

Ήλθε τέλος πάντων και η επίσημη ημέρα. Οι επαρχιακές Φιλαρμονικές, που ευρίσκονται εις τας Αθήνας, προσκαλεσμένες από μέρες από την Επιτροπή, πήραν μιά-μιά τη θέση τους στο στίβο του Σταδίου, η ορχήστρα καμιά ογδονταριά επαγγελματίαι και ερασιτέχναι, αι χορωδία εν τάξει γύρω από την εξέδραν του αρχιμουσικού, όταν δε η τρομπέτα έδωσε το σημείον της ενάρξεως και ο Σαμάρας ροδαλός και ολοστρούμπουλος, σήκωσε την μπακέτα του ο ύμνος «αρχαίον πνεύμα αθάνατον» εδόνησε με τις μεγαλοπρεπείς συγχορδίες του την εθνική χορδή στις ψυχές των μυριάδων θεατών που γέμιζαν το Στάδιον και μ' εθνική υπερηφάνεια χειροκροτούν αλλόφρονες την αναβίωσιν των αρχαίων Ολυμπιάδων.

Μεταξύ των επαρχιακών φιλαρμονικών (Κερκύρας, Κεφαλληνίας, Λευκάδος, Λαυρίου και Πύργου), η της Κερκύρας, η και αρχαιότερη, με τους κρανοφόρους μουσικούς της, τοποθετήθηκε τιμιτικά πρώτη από όλες, το βράδυ δε στο πρόγραμμα της επισήμου συναυλίας στο Δημοτικό Θέατρον κατείχε εξαιρετικήν θέσιν. Δεν εξετιμήθη όμως αρκετά και όσον της άξιζε, διότι το μάκρος των δύο μεγάλων ποτ-πουρί που ανέκρουσε εν συνεχεία, εξήντησε την υπομονήν του κοινού και εδημιούργησε γύρω της ένα περιβάλλον όχι ευνοϊκόν. Ένας, ένας από τους ακροατάς απεσύρετο δυσφορών και διαμαρτυρόμενος, όταν δε, έπειτα από μιάμισης ώρας ορυμαγδόν εξήντα χάλκινων και κρουστών οργάνων, έδωσεν ο Θεός να τελειώσουν τα ποτ-πουρί, ολίγιστοι είχαν απομείνει στην αίθουσαν. Υπό τοιούτους όρους ψυχικής αδημονίας, το «Πένταθλον» που επηκολούθησε, ήτο μοιραίον να πληρώσει τα σπασμένα. Ο ελάχιστος κόσμος που είχαν απομείνει το ήκουσεν μεν μετά προσοχής, ίσως και να το εξετίμησε ενδομύχως, αλλά δυστυχώς ήταν τόσοσιν κουρασμένος από το προηγούμενον μαρτύριον που σχεδόν ούτε καν χειροκρότησε και θεώρησε ίσως απολύτρωσή του το τέλος της συναυλίας.³

Ο Ολυμπιακός Ύμνος

Ο Ολυμπιακός Ύμνος του Σπύρου Σαμάρα που πρωτοπαρουσιάστηκε σε εσπερίδα στον Φιλολογικό Σύλλογο Παρνασός, στα τέλη Ιανουαρίου του 1896 με τον Θ. Πολυκράτη στο πιάνο, είναι αναμφισβήτητα το έργο που ταυτίζεται μετά από 107 χρόνια με την ιδέα των Ολυμπιακών Αγώνων. Είχε παραμείνει ο επίσημος ύμνος μέχρι το 1912, οπότε αντικαταστάθηκε από το θριαμβευτικό εμβατήριον που ο Σουηδός Η. Alexanderson έγραψε για τους Αγώνες της Στοκχόλμης. Το 1920 ο Pierre Benoit συνέθεσε έναν ύμνο για τούς αγώνες της Αντβέρπης ενώ το 1932 στο Λος Άντζελες παίχτηκε ο ύμνος του Bradley Keeler. Για τους Ολυμπιακούς Αγώνες του 1936 στο Βερολίνο, ο Richard Strauss συνέθεσε και διήυθνε τον Ολυμπιακό Ύμνο,⁴ σε στίχους του Robert Lubahn, τον οποίο η Διεθνής Ολυμπιακή Επιτροπή όρισε ως επίσημο ύμνο εφ' εξής. Όμως η απόφαση αυτή δεν άργησε να ανατραπεί. Το 1954 η Διεθνής Ολυμπιακή Επιτροπή προκήρυξε διαγωνισμό για τη σύνθεση του επισήμου ύμνου βασισμένου στους στίχους των *Επινικίων* του Πίνδαρου.

Η επιτροπή, που απαρτιζόταν μεταξύ άλλων και από τους Nadia Boulanger, Gian Francesco Malipiero, Pablo Casals, Aaron Copland, Dimitri Shostakovich και Carlos Chavez, απένειμε το βραβείο στη σύνθεση του Πολωνού Micha Spisak, η οποία παίχτηκε για πρώτη φορά στο Monte Carlo και κατόπιν στην συνεδρίαση της Διεθνούς Ολυμπιακής Επιτροπής στη Σορβόνη το 1955, στην τελετή έναρξης των Αγώνων στην Μελβούρνη του 1956, στους Μεσογειακούς αγώνες της Βαρκελώνης το 1955 και τους Χειμερινούς Αγώνες του 1956 στην Cortina d' Ampezzo της Ιταλίας.

Το συμβούλιο της Διεθνούς Ολυμπιακής Επιτροπής κατά τη συνεδρία του το 1958 στο Τόκιο αποφάσισε να γυρίσει πίσω στις «ρίζες» και καθιέρωσε τον ύμνο των [Σαμάρα – Παλαμά](#) ως τον επίσημο ύμνο που θα εκτελείται κατά την τελετή έπαρσης και υποστολής

της σημαίας των Ολυμπιακών Αγώνων.

Πρωταγωνιστής των Ολυμπιακών Αγώνων του 1896, από μουσικής απόψεως, ήταν αναμφίβολα ο Σπύρος Σαμάρας. Οι θαυμαστές επιτυχίες του στην Ευρώπη, τον έκαναν γνωστό στην Ελλάδα και η Επιτροπή του ζήτησε να συνθέσει τον ύμνο για τους Ολυμπιακούς Αγώνες. Η όπερα *Flora Mirabilis* ήταν το πρώτο έργο του Σαμάρα που ακούστηκε στον Ελληνικό χώρο, αρχικά στην Κέρκυρα στις 5 Φεβρουαρίου του 1889 [5](#) και αργότερα τον ίδιο χρόνο στην Αθήνα, για 16 παραστάσεις τον Οκτώβριο κατά τη διάρκεια των εκδηλώσεων για το βασιλικό γάμο του διαδόχου Κωνσταντίνου.

Για το ύψος των περιστάσεων, την βέλτιστη δυνατή εκτέλεση του έργου, την απόδοση του πανηγυρικού χαρακτήρα και της σημασίας των Αγώνων, προσκλήθηκαν πολλές φιλαρμονικές της περιφέρειας. Ο Δ. Λαυράγκας στα *Απομνημονεύματά* του αναφέρει επιλεκτικά τις Φιλαρμονικές Κερκύρας, Κεφαλληνίας, Λευκάδος, Λαυρίου και Πύργου, πηγές όμως αναφέρουν εκτός από την Φιλαρμονική Εταιρία Αθηνών, την Φιλαρμονική της Φρουράς Αθηνών, της Θωρηκτής Ναυτικής Μοίρας, του Πυροβολικού, τις Φιλαρμονικές Ζακύνθου, Πατρών, Αιγίου, και μια Φιλαρμονική από την Κωνσταντινούπολη.[6](#)

Κατά τον Στέλιο Τζερμπίνο δεν μπόρεσαν να λάβουν μέρος όλες οι φιλαρμονικές στην εκτέλεση του Ολυμπιακού ύμνου (μεταξύ αυτών και της Ζακύνθου και Λευκάδας) γιατί στις πρόβες διαπιστώθηκε ότι «δεν διαθέτανε όλες την απαιτούμενη συνήχηση»,[7](#) παρ' όλο που η μουσική είχε διατεθεί νωρίτερα στις Φιλαρμονικές και ο Ιωσήφ Καίσαρης, αρχιμουσικός της στρατιωτικής μπάντας Αθηνών, είχε επισκεφτεί και ελέγξει τους μουσικούς.[8](#) Σύμφωνα με τον Σπύρο Μοτσενίγο «ο ύμνος εξετελέσθη δια συμπράξεως της μεγάλης μικτής ορχήστρας της Φιλαρμονικής Εταιρίας Αθηνών, της Μικτής Ορχήστρας του Ομίλου Φιλομούσων, της Ορχήστρας Πνευστών του Πεζικού, Πυροβολικού και Πολεμικού Ναυτικού, της χορωδίας της Φιλαρμονικής Εταιρίας Αθηνών, των χορωδιών των τότε εν Πειραιεί υπάρχόντων δύο μουσικών σωματείων και της χορωδίας της Γερμανικής Λέσχης Φιλαδέλφεια».[9](#)

Οι μπάντες και οι φιλαρμονικές όμως ήταν διάσπαρτες σε κεντρικούς δρόμους και πλατείες των Αθηνών και από νωρίς το πρωί της 25^{ης} Μαρτίου 1896 συμμείχαν στις πανηγυρικές εορταστικές εκδηλώσεις της ημέρας. Ο κόσμος από το πρωί άρχισε να προσέρχεται στο Παναθηναϊκό Στάδιο και μέχρι της 2:00 το μεσημέρι το είχε κατακλείσει. Οι *Φιλαρμονικές μπήκαν στο Στάδιο* και συγκεντρώθηκαν στο κέντρο του, περιμένοντας την κήρυξη της επίσημης έναρξης και την ανάκρουση του *Ολυμπιακού Ύμνου*. Έτσι, μετά την προσέλευση των βασιλέων στις 3:00 μ.μ., και την ομιλία του περιστοιχισμένου από τα μέλη της Ολυμπιακής Επιτροπής διαδόχου Κωνσταντίνου, ο βασιλιάς κήρυξε την έναρξη των Αγώνων με τις επευφημίες του κόσμου. Ακολούθησε ο θριαμβευτικός Ολυμπιακός Ύμνος υπό την διεύθυνση του ίδιου του συνθέτη, Σπύρου Σαμάρα. Η χορωδία αριθμούσε 200 φωνές και σολίστες ήταν ο Δημήτρης Τσάκωνας (τενόρος), Κωνσταντίνος Βακαρέλλης (βαρύτονος) και η «κ.» Πετρίτση (απαγγελία στίχων).[10](#) Η αποδοχή από το κοινό ήταν τόσο ενθουσιώδης ώστε κάτω από συνεχή χειροκροτήματα χρειάστηκε να επαναληφθεί. Ακούστε μια ορχηστρική εκδοχή του Ολυμπιακού Ύμνου από το internet.

Άλλα έργα και μουσικές εκδηλώσεις

Το βράδι της 25^{ης} Μαρτίου έγινε συναυλία στο Δημοτικό Θέατρο Αθηνών, όπου έλαβε μέρος η Φιλαρμονική Εταιρία Αθηνών παίζοντας το έργο «Πένταθλο» για σόλο φωνές, χορωδία και ορχήστρα του Διονύσιου Λαυράγκα υπό την διεύθυνσή του.[11](#) Η παρτιτούρα και οι πάρτες του έργου υπάρχουν στο αρχείο του Διονύσιου Λαυράγκα, το οποίο βρίσκεται στην κατοχή της οικογένειάς του. Στην εισαγωγή, στο απόσπασμα από τα *Απομνημονεύματα* του Δ. Λαυράγκα περιγράφεται η αποδοχή του έργου από το κουρασμένο κοινό, η οποία δεν φαίνεται καθόλου θερμή.

[Στο πρόγραμμα της ημέρας της συναυλίας](#) περιλαμβάνονταν τα έργα:

▣ «Meyerbeer: *Λαμπαδηφορία δι' ορχήστραν*

▣ Σαμάρας: *Χορός των ανθέων* εκ της *Flora Mirabilis* (διευθυνόμενος υπό του συνθέτου)

▣ Boito: *Μωσαϊκόν* εκ του *Mefistofele*, εκτελεθσόμενον υπό του μουσικού σώματος της Φιλαρμονικής Κερκύρας και

▣ Λαυράγκας: *Πένταθλον*, Μέγα συμφωνικόν ποίημα εις μέρη 3,

Κήρυξ Κος Δ. Τσάκωνας, Ιερεύς Κος Κ. Βακαρέλης, αι στροφαι απαγγελθήσονται υπό της Δδος Ευαγ. Ρούσου, δια του κλειδοκυμβάλου θα συνοδεύση ο κ. Α. Καραβίας.

Τις Φιλαρμονικές Κερκύρας (Παλαιά Φιλαρμονική Εταιρία), Κεφαλληνίας, Λευκάδος, Λαυρίου και Πύργου, με την Κερκυραϊκή τοποθετημένη σε τιμητική πρώτη¹² διηύθηνε ο ίδιος ο Δ. Λαυράγκας». ¹³

Κατά τον Γ. Ραυτόπουλο¹⁴ το *Πένταθλο* παίχθηκε επίσης από τη μπάντα της Φιλαρμονικής Σχολής Αργοστολίου με διεύθυνση του Francesco Nicolini στις 28 Μαρτίου 1896 στην Πλατεία Συντάγματος, ενώ ο Νίκος Πολίτης στο βιβλίο *Ολυμπιακοί Αγώνες του 1896* αναφέρει ότι κατά την τελετή λήξης των αγώνων οι ολυμπιονίκες παρέλασαν με τους ήχους του εμβατηρίου του Ιωσήφ Καίσαρη *Νενικήκαμεν*.

Οι μουσικές εκδηλώσεις όμως είχαν αρχίσει ακόμη πριν από την τελετή έναρξης των Αγώνων. Στις 24 Μαρτίου, ημέρα του Πάσχα, έγιναν τα αποκαλυπτήρια του ανδριάντα του Γ. Αβέρωφ, του εθνικού ευεργέτη με χρήματα του οποίου έγιναν μεταξύ άλλων και οι εργασίες αναστήλωσης του Καλλιμάρμαρου Ολυμπιακού Σταδίου. Στη σχετική τελετή, που έγινε κάτω από βροχή παίχθηκε ύμνος που είχε συντεθεί προς τιμήν του Αβέρωφ και ακολούθησαν τα αποκαλυπτήρια του ανδριάντα από τον διάδοχο Κωνσταντίνο. Εκτός από τις εκδηλώσεις της τελετής έναρξης μέσα στο Στάδιο και την συναυλία στο Δημοτικό Θέατρο, ο Α. Φίλιππας αναφέρει ότι η «Νέα Εφημερίς» σε άρθρο της προσθέτει ότι η Φιλαρμονική Λευκάδος έκανε συναυλία στην Πλατεία Ομονοίας με μεγάλη επιτυχία. ¹⁵ Στις 26 Μαρτίου, δεύτερη ημέρα των Αγώνων, «παιάνιζαν οι Φιλαρμονικές της Πάτρας και της Λευκάδος». ¹⁶

Μεγάλη ήταν η **συναυλία** που έγινε στις 28 Μαρτίου στο Στάδιο. Η εφημερίδα *Επιθεώρησις* της 28ης Μαρτίου 1896 αναφέρει: «Σήμερον εν τω Σταδίω θέλει λάβη χώραν μεγάλη μουσική συναυλία αποτελουμένη εκ 300 οργάνων και μουσικών σωμάτων Φρουράς Αθηνών, της Θωρηκτής Ναυτ. Μοίρας, Φ. Αθηνών, Ζακύνθου, Λευκάδος και Πατρών, αίτινες θα παιανίσουν τα εξής: *Ολυμπιακόν ύμνον* του Σαμάρα, *Φάουστ* του Γκουνώ, *Εισαγωγή εκ του Ριέντσι* του Βέινερ [sic, δηλ. Βάγκνερ], *Πρόλογον του Μεφιστοφελή* του Βόιτο [sic], *Lampadhforia* του Μάιερβερ, *Εθνικόν ύμνον* του Μαντζάρα [sic]. ¹⁷ Πολύτιμα είναι τα στοιχεία που παραθέτει ο Σ. Τζεραμπίνος, μίας και εκτός από τα ονόματα των Φιλαρμονικών μαθαίνουμε και τα ονόματα των διευθυντών τους. Το 1896 λοιπόν την Φιλαρμονική Αθηνών διηύθηνε ο Σπυρίδων Καίσαρης, την Ηνωμένη Φρουρά Αθηνών ο Ιωσήφ Καίσαρης, την Ναυτική Μοίρα ο Αγγελος Καλαμάς, την Φιλαρμονική Ζακύνθου ο Βίκτωρ Μαυρόχης, την Φιλαρμονική Λευκάδος ο Antonio Biferno (Μπιφέρνος), και την Φιλαρμονική Πατρών ο Αλβέρτος 'Ανδλοβίτς.

Ο Καρδάσης και πάλι αναφέρει ότι στις 29 Μαρτίου στην Πλατεία Συντάγματος έδωσε συναυλία η Παλαιά Φιλαρμονική Κερκύρας, και ότι στις 31 έγινε «λαμπαδηφορία από 6.000 άτομα στους δρόμους της πρωτεύουσας με τη συνοδεία εννέα Φιλαρμονικών». ¹⁸ Επί πλέον ο Α. Φίλιππας περιγράφει ότι η Φιλαρμονική Λευκάδος με άριστη εμφάνιση και ωραίες στολές υπό την διεύθυνση του Antonio Biferno¹⁹ έπαιξε σε πλατείες του Νέου Φαλήρου και του Πειραιά.

Τα στοιχεία που αναφέραμε είναι διάσπαρτα και παραπάνω έρευνα σε δημοσιεύματα εφημερίδων της εποχής και άλλες πηγές θα έριχνε φως σε ανακρίβειες και γενικότητες.

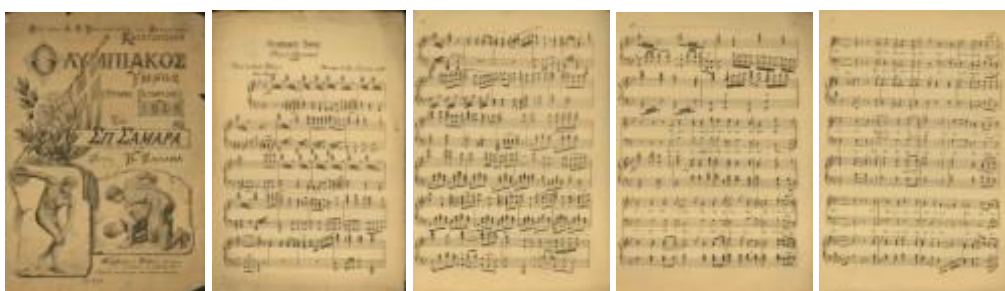
Μουσική εμπνευσμένη από τους Αγώνες

Προσπαθώντας να συντάξουμε το ρεπερτόριο των έργων που εκτελέστηκαν στις εκδηλώσεις των Αγώνων με βάση τις πηγές που διαθέτει η Μεγάλη Μουσική Βιβλιοθήκη της Ελλάδος «Λίλιαν Βουδούρη», κυρίως βιβλία και παρτιτούρες (στις οποίες θα αναφερθούμε παρακάτω), καταλήγουμε ότι αναφέρονται τρία Ελληνικά έργα,:

- ▶ Ο Ολυμπιακός Ύμνος του Σ. Σαμάρα, το
- ▶ *Πένταθλον* του Δ. Λαυράγκα, που παίχτηκε στη συναυλία του Δημοτικού Θεάτρου Αθηνών και το
- ▶ *Μαρς των Ολυμπιονικών* με τον τίτλο *Νενικήκαμεν* του Ιωσήφ Καίσαρη που παίχτηκε στο Καλλιμάρμαρο κατά την παρέλαση των αθλητών στην τελετή λήξης²⁰.

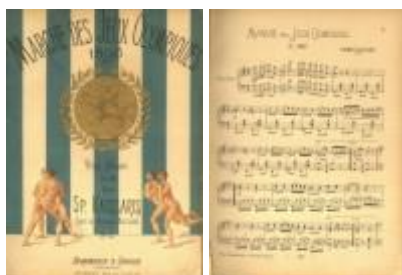
Στη συλλογή της Βιβλιοθήκης υπάρχουν επίσης οι παρακάτω εκδόσεις έργων που ο τίτλος τους και οι συνθέτες τους τα συνδέουν με τους Ολυμπιακούς αγώνες του 1896.

[Σπυρίδων Σαμάρας, Ολυμπιακός Ύμνος \(Hymne Olympique\) 1896, Εις Α. Β. Υψηλότητα τον Διάδοχον Κωνσταντίνον \(Αθήναι: Deanworth & Cavadis\).](#)

Η έκδοση η οποία δεν έχει χρονολογία, είναι όμως της εποχής, είναι για τετράφωνη ανδρική χορωδία και πιάνο. Η Βιβλιοθήκη διαθέτει επίσης μία ανέκδοτη ενορχηστρωμένη μορφή με την ένδειξη «Ι. Καμηλιέρης, Αθήναι 1954», πιθανόν αναφερόμενη στον ενορχηστρωτή ή τον αντιγραφέα.

[Σπυρίδων Καίσαρης, Marche des jeux Olympiques 1896 pour piano op. 51 \(Athens: Deanworth and Cavadis\).](#)

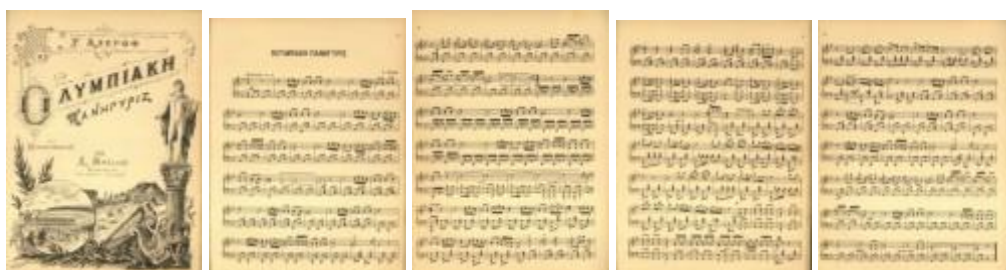
Ο Σπυρίδων Καίσαρης (1857-1946) επήρε μέρος στους Ολυμπιακούς σαν επικεφαλής της Φιλαρμονικής Αθηνών και είναι πολύ πιθανόν το εμβατήριο αυτό να παιζόταν κατά τη διάρκεια της παρέλασης των μουσικών της. Η αχρονολόγητη έκδοση είναι για πιάνο, μια και αυτή ήταν η πιο δημοφιλής και εμπορική μορφή των εκδόσεων της εποχής.

Ιωσήφ Καίσαρης, Ολύμπια, εμβατήριον δια κλειδοκύμβαλον, εργ. 92 (Αθήνα: Ζ. Βελούδιος).

Και αυτή η αχρονολόγητη έκδοση είναι για πιάνο. Ο Ιωσήφ Καίσαρης (1845-1923), αδελφός του Σπυρίδωνα, ήταν διευθυντής της Ηνωμένης Φρουράς Αθηνών που έλαβε μέρος στους αγώνες. Ο Τ. Καλογερόπουλος αναφέρει ότι σύνθεσε το έργο *Νενικήκαμεν* για τον Σπύρο Λούη, νικητή του Μαραθωνίου,²¹ το οποίο πρέπει να ταυτίζεται με το *Μαρς των Ολυμπιονικών* που κατά τον Ν. Πολίτη παίχτηκε κατά την παρέλαση των αθλητών στην τελετή λήξης των Αγώνων, όπως αναφέραμε.

Ανδρέας Ζαίλλερ, Ολυμπιακή Πανήγυρις δια κλειδοκύμβαλον, Τω μεγάλω πατριώτη και ευεργέτη της Ελλάδος Γ. Αβέρωφ (Φιλόκαλος Πηνελόπη).

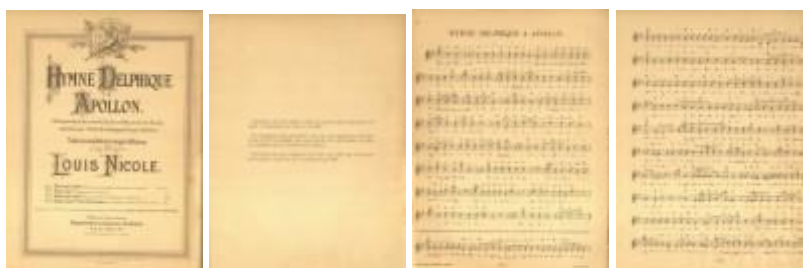

Από τις ενδείξεις «Σ. Χρηστίδης» και «Εκ του γραφείου της Φιλοκάλου Πηνελόπης - έναντι του Νέου Θεάτρου» στο εξώφυλλο συμπεραίνουμε ότι η έκδοση έγινε στην Κωνσταντινούπολη. Ο Ανδρέας Ζαίλλερ (Andrea Seiller 1830 ή 1834-1903) ήταν το 1896 διευθυντής της Φιλαρμονικής Πειραιώς,²² ενώ είχε διατελέσει και διευθυντής της Φιλαρμονικής Εταιρείας Αθηνών. Το έργο είναι αφιερωμένο και απέδιδε φόρο τιμής στο μεγάλο ευεργέτη Γεώργιο Αβέρωφ. Είναι άγνωστο αν είναι το έργο που παίχτηκε κατά την τελετή των αποκαλυπτηρίων του ανδριάντα του στο Στάδιο.

Παραθέτουμε εδώ ένα επιπλέον μουσικό έργο, παρτιτούρα του οποίου βρίσκεται στη συλλογή της Βιβλιοθήκης και το οποίο συνδέεται έμμεσα, όπως αναφέραμε στην αρχή, με τους Ολυμπιακούς Αγώνες. Είναι ο (πρώτος) *Δελφικός Ύμνος στον Απόλλωνα* που είχε γραφεί το 128 π. Χ. από τον

Αθήναιο και μόλις το 1893 είχε ανακαλυφθεί από την Γαλλική Αρχαιολογική Σχολή στους Δελφούς. Πρόκειται για την εξής έκδοση:

*Hymne Delphique à Apollon, (Musique découvert à Delphes en 1893, pendant les fouilles exécutées par l'Institut Archéologiques Français d'Athènes), Traduit, complété et arrangé à Athènes par Louis Nicole, exécuté pour la 1^{ière} fois dans l'Institut Archéologiques Français d'Athènes par MM. Roque, Rodios, Lascaris et Papageorges. Editeurs-Propriétaires Deanworth & Cavadis, Athènes.*²³

Αν και έγινε έρευνα στη Βιβλιοθήκη της Γαλλικής Αρχαιολογικής Σχολής δυστυχώς δεν βρέθηκαν στοιχεία που θα βοηθούσαν στη χρονολόγηση της εκδήλωσης αυτής, ούτε είναι γνωστή η χρονολογία αυτής της έκδοσης. Είναι πιθανό η έκδοση αυτή της Βιβλιοθήκης να είχε ήδη γίνει το 1894, σύντομα μετά την ανακάλυψη από τον αναφερόμενο εκδοτικό οίκο που ήταν ενεργός την δεκαετία του 1890.

Όλες οι παραπάνω μουσικές εκδόσεις και η βιβλιογραφία ανήκουν και είναι διαθέσιμα στην Μεγάλη Μουσική Βιβλιοθήκη της Ελλάδος «Λίλιαν Βουδούρη».

Ο «πήχυς» έχει ανέβει πολύ ψηλά, τόσο όσο προς τα αθλητικά ρεκόρ όσο και τις καλλιτεχνικές εκδηλώσεις οι οποίες συνοδεύουν τους Ολυμπιακούς Αγώνες στα 107 χρόνια που μεσολάβησαν από το 1896. Περιμένοντας τις εκδηλώσεις των Αγώνων του 2004 λοιπόν.....

Στεφανία Μεράκου

¹ Το αναφέρει ο ίδιος στο εισαγωγικό σημείωμα του τόμου, Pierre de Coubertin, Timoleon J. Philemon, N. G. Politis, Charalambos Anninos, *The Olympic Games B.C. 776 – A.D. 1896, Second part, The Olympic Games in 1896* (London: H, Grevel and Co, 1897), σ. 7. Για τον Δελφικό ύμνο βλ. Anie Bélis

² Εν μέσω της διαμάχης για το γλωσσικό θέμα, η επιλογή του Κ. Παλαμά για τη σύνταξη του Ύμνου θεωρείται μια επιτυχία του δημοτικισμού

³ Διονύσιος Λαυράγκας, *Απομνημονεύματα* (Γκοβδόστης), σ. 101-103

⁴ AV 119, έκδοση Örtel, 1936

⁵ Γιώργος Λεωτσάκος, *Σαμάρας, Σπυρίδων-Φιλίσκος*, στο «Παγκόσμιο βιογραφικό λεξικό», Γ.Α. Χριστόπουλος, Ι. Κ. Μπαστιάς εκδ. (Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών, 1991) τ.9^ο, σσ. 171-172

⁶ Αντώνης Φίλιππας, *Φιλαρμονική Λευκάδος, Ιστορική πορεία 135 χρόνων* (Αθήνα: Εταιρία Λευκαδικών μελετών, 1985) Τ. Α', σ.172

⁷ Στέλιος Τζεμπίνος, *Φιλαρμονικά Ζακύνθου* (Ζάκυνθος: Φιλόμουση Κίνηση Ζακύνθου, 1996) σ. 65-

[8](#) ο. π. σ. 68

[9](#) Σπύρος Μοτσενίγος, *Νεοελληνική μουσική, Συμβολή εις την ιστορίαν της* (Αθήνα: 1958) σ. 334 σημ.. Πηγή του είναι πιθανώς η *Ιστορία της Νεοελληνικής Μουσικής* του Θ. Συναδινού διότι εκεί πρωτοαναφέρονται αυτά τα σύνολα.

[10](#) στο ίδιο

[11](#) Είχε προηγηθεί ανάγνωση από τον ποιητή σε στενό κύκλο λογίων στις 18 Φεβρουαρίου και ερμηνεύτηκε από συμφωνική ορχήστρα και χορωδία σε μουσικοφιλολογική εσπερίδα στο Δημοτικό θέατρο Αθηνών. βλ. Ν. Πολίτης, σ. 108

[12](#) Μοτσενίγος, ο. π., σ. 334

[13](#) Γεώργιος Ραυτόπουλος, *Διονύσης Λαυράγκα 1860-1941*, (Μουσική εταιρία Διονύσης Λαυράγκας, 1991), σ. 75

[14](#) Ραυτόπουλος, ο. π. σ. 77

[15](#) Αντώνης Φίλιππας, ο.π., σ. 176-7

[16](#) Βασίλης Καρδάσης, *Οι Ολυμπιακοί Αγώνες στην Αθήνα 1896-1906* (Αθήνα: Έφεσος, 2002), σ. 162

[17](#) Αντώνης Φίλιππας, ο.π., σ. 177

[18](#) Βασίλης Καρδάσης, ο. π., σ. 164 και 166

[19](#) πβλ. Τάκης Καλογερόπουλος, *Το λεξικό της Ελληνικής μουσικής*, (Αθήνα: Γιαλλελής, 1998) τ. 4, σ. 269

[20](#) Αυτό αναφέρει ο Πέτρος Λινάρδος στο άρθρο του *Η κληρονομιά της πρώτης Ολυμπιάδος* και ο Ν. Πολίτης. Επίσης ο Λινάρδος αναφέρει ότι η παρτιτούρα βρίσκεται στο Ε.Λ.Ι.Α.. Όμως όταν πρόσφατα αναζητήθηκε η παρτιτούρα για τις ανάγκες του άρθρου αυτού δεν βρέθηκε εκεί.

[21](#) Καλογερόπουλος, ο. π., τ. 2, σ. 503

[22](#) Καλογερόπουλος, ο. π. τ. 6, σ.278

[23](#) μετ. Δελφικός Ύμνος στον Απόλλωνα (Η μουσική ανακαλύφθηκε στους Δελφούς το 1893, κατά τις ανασκαφές που έκανε το Γαλλικό Αρχαιολογικό Ινστιτούτο Αθηνών) Μετάφραση, συμπλήρωση και διασκευή από τον Louis Nicole στην Αθήνα, εκτελέστηκε για πρώτη φορά στο Γαλλικό Αρχαιολογικό Ινστιτούτο από τους κυρίους Roque, Ρόδιο, Λάσκαρη και Παπαγεώργιο. Εκδότες-Ιδιοκτήτες Deanworth & Καβάδης, Αθήνα

Βιβλιογραφία

Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, (Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών, 1977), τ. ΙΔ΄

Τάκης Καλογερόπουλος, *Το λεξικό της Ελληνικής μουσικής*, (Αθήνα: Γιαλλελής, 1998-2002)

Βασίλης Καρδάσης, *Οι Ολυμπιακοί Αγώνες στην Αθήνα 1896-1906* (Αθήνα: Έφεσος, 2002)

Διονύσιος Λαυράγκας, *Απομνημονεύματα* (Γκοβόστης)

Γιώργος Λεωτσάκος, *Λαυράγκας, Διονύσιος*, στο «Παγκόσμιο βιογραφικό λεξικό», Γ.Α. Χριστόπουλος, Ι. Κ. Μπαστιάς εκδ. (Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών, 1991)

_____ *Σαμάρας, Σπυρίδων-Φιλίσκος*, στο «Παγκόσμιο βιογραφικό λεξικό», Γ.Α. Χριστόπουλος, Ι. Κ. Μπαστιάς εκδ. (Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών, 1991)

Πέτρος Λινάρδος, *Η κληρονομιά της πρώτης Ολυμπιάδος* (Το Βήμα, 1 Οκτωβρίου 2000)

Σπύρος Μοτσενίγος, *Νεοελληνική μουσική, Συμβολή εις την ιστορίαν της* (Αθήνα: 1958)

Νίκος Πολίτης, *Οι Ολυμπιακοί αγώνες όπως τους έζησαν τότε Έλληνες και ξένοι* (Πάτρα: Αχαϊκές εκδόσεις, 1996)

Γεώργιος Ραυτόπουλος, *Διονύσης Λαυράγκα 1860-1941*, (Μουσική εταιρία Διονύσης Λαυράγκας, 1991)

Καίτη Ρωμανού, *Εθνικής Μουσικής Περιήγησις 1901-1912* (Αθήνα: Κουλτούρα, 1996)

Θεόδωρος Συναδινός, *Ιστορία της νεοελληνικής μουσικής 1824-1919* (Αθήνα: Τύπος, 1919)

Στέλιος Τζεμπίνος, *Φιλαρμονικά Ζακύνθου* (Ζάκυνθος: Φιλόμουση Κίνηση Ζακύνθου, 1996)

Βαλεντίνη Τσελικά, *Ολυμπιακοί Αγώνες 1896, Το φωτογραφικό λεύκωμα του 'Άλμπερτ Μάγιερ* (Αθήνα: Εξάντας-Μουσείο Μπενάκη, 1995)

Αντώνης Φίλιππας, *Φιλαρμονική Λευκάδος, Ιστορική πορεία 135 χρόνων* (Αθήνα: Εταιρία Λευκαδικών μελετών, 1985)

Δημήτριος Χαμουδόπουλος, *Η ανατολική της έντεχνης μουσικής στην Ελλάδα και η δημιουργία της εθνικής σχολής* (Αθήνα: 1980)

Anie Bélis, *Corpus des inscriptions de Delphs, Tome III, Les Hymns à Apollon*, (Athènes: Ecole Française d' Athènes, 1992)

Hans-Dieter Krebs, *Olympic*

anthems (www.olympic.org/upload/news/olympic_review/review_20021912472_UK.pdf)

Sp. P. Lambros, N. G. Polites, *The Olympic Games B.C. 776 – A.D. 1896, First part, The Olympic Games in ancient times* (London: H, Grevel and Co, 1896)

Pierre de Coubertin, Timoleon J. Philemon, N. G. Politis, Charalambos Anninos, *The Olympic Games B.C. 776 – A.D. 1896, Second part, The Olympic Games in 1896* (London: H, Grevel and Co, 1897)

Παρτιτούρες

Σπυρίδων Σαμάρας, *Ολυμπιακός Ύμνος (Hymne Olympique) 1896, Εις Α. Β. Υψηλότητα τον Διάδοχον Κωνσταντίνον* (Αθήναι: Deanworth & Cavadis).

Σπυρίδων Καίσαρης, *Marche des jeux Olympiques 1896 pour piano op. 51* (Athens: Deanworth and Cavadis).

Ιωσήφ Καίσαρης, *Ολύμπια, εμβατήριον δια κλειδοκύμβαλον, εργ. 92* (Αθήνα: Ζ. Βελούδιος).

Ανδρέας Ζάιλλερ, *Ολυμπιακή Πανήγυρις δια κλειδοκύμβαλον, Τω μεγάλω πατριώτη και ευεργέτη της Ελλάδος Γ. Αβέρωφ* (Φιλόκαλος Πηνελόπη)

Hymne Delphique à Apollon, Traduit, complété et arrangé à Athènes par Louis Nicole, (Athènes: Deanworth & Cavadis)

Δισκογραφία

Σαμάρας, Σ., *Ολυμπιακός ύμνος* (Motivo 1055, 1999), Χορωδία Τυπάλδου, Συγκρότημα μουσικής δωματίου Νικόλαος Μάντζαρος

Αθηναϊκή Φιλαρμονία, Ύμνος εις την Ελευθερίαν, Εθνικός ύμνος, Ολυμπιακός ύμνος, Εμβατήρια (Δήμος Αθηναίων Πολιτισμικός Οργανισμός/Sakkaris records PR. SR 210, 1996), Αθηναϊκή Φιλαρμονία, Χορωδία Εμπορικής Τραπέζης, Σ. Μπερής

Η Ελλάδα ποτέ δεν πεθαίνει (Δήμος Αθηναίων Πολιτισμικός Οργανισμός/Sakkaris records PR. SR 295), Αθηναϊκή Φιλαρμονία, Χορωδία Εμπορικής Τραπέζης, Σ. Αλεξανδράτος